

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Фани Евгениева Бойкова,

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'

в област на висше образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по....

(Методика на обучението по български език)

Автор: проф. д-р Росица Александрова Пенкова,

Софийски университет „Св. Климент Охридски“,

Департамент за информация и усъвършенстване на учители

(ДИУУ)

Тема: ***РЕЧЕВИТЕ ЖАНРОВЕ В ПРОДЪЛЖАВАЩОТО ОБУЧЕНИЕ НА УЧИТЕЛИТЕ ПО ЕЗИКОВИТЕ ДИСЦИПЛИНИ***

Със заповед № РД38-268/26.04.2018г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите по езиковите дисциплини“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по.... (Методика на обучението по български език) от проф. д-р Росица Александрова Пенкова, Департамент за информация и усъвършенстване на учители (ДИУУ), Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд е обемно и изчерпателно изследване, което поставя в центъра на научния интерес, от една страна, специфичната област на продължаващата педагогическа квалификация, от друга страна, перспективите на речевите жанрове, базисни за развиване на присъщи комуникативни компетентности в професионален и социален аспект при общуване в научната, медийната и официално-деловата сфера на учителите по езикови дисциплини.

Росица Пенкова демонстрира задълбочени познания по основните аспекти на изследваната проблематика. Несъмнено професионалният ѝ опит в системата на продължаваща квалификация на учителите дава възможност на авторката убедително да идентифицира потребностите и нагласите на преподавателите за преодоляване на дефицити в педагогическата им компетентност.

Дисертационният труд демонстрира широката научна компетентност, задълбочена библиографска осведоменост и способност за критичен анализ на обобщените научни постановки и на изследователската емпирия, качества, чрез които Росица Пенкова очертава своята гледна точка и откроява проблемните звена в съществуващите практики и подходи за развиване на методическата компетентност на учителите в системата на продължаващата квалификация, както и нова перспектива пред научните търсения.

Представеният дисертационен труд се състои от 657 стандартни страници, от които 377 – основен текст и 280 страници – приложения. Структуриран е в увод, три глави, заключение, литература и приложения. Въвеждащата част на всяка глава концептуализира съдържанието на изложението в нея, а след всяка глава са формулирани изводи. В основния текст са включени 33 таблици и 22 фигури. Приложенията представят различни ресурси за провеждане на продължаващо обучение на учители; анкетни карти за проучване на отношението на учителите към качеството и оценката на преподавателската работа, към процеса на продължаваща квалификация, към възможностите за реализиране на междупредметни връзки и др. Списъкът на използваната литература съдържа 205 източника, от които 131 – на кирилица и 74 – на латиница. В границите на този обем авторката е представила убедително основните хипотези, цели и задачи на изследването.

В увода (с.6-14) Росица Пенкова мотивира избора на темата и нейните възможности за рационализиране на системата на продължаващо обучение на учителите по езиковите дисциплини, изяснява обекта и предмета на изследването; формулира хипотеза (с.13); представя методиката и организацията на изследването (с.11). Като обект на изследването е определен процесът на продължаваща квалификация на учителите по езиковите дисциплини (с.11). Предмет на проучването са „речевите жанрове като средство за продължаващо обучение на педагогическите специалисти“ (с.12). Целта на дисертационния труд е да „да се създаде и приложи в

практиката методическа система на обучение за професионално развитие и кариерно израстване на учители, основана на взаимодействието между езиковите дисциплини в средното училище. Акцент се поставя върху проучването на възможностите на речевите жанрове да се използват като основно средство на обучение, за усъвършенстване на уменията и компетентностите на учителите за общуване в научната, официално-деловата и медийната сфера.“ (с.12). Целта е декомпозирана в система от задачи, по-важни измежду които са: „да се анализират теоретични въпроси, свързани със спецификата на речевите жанрове; да се анализират нормативни документи, свързани с организирането и осъществяването на продължаващата квалификация на педагогическите специалисти; да се проучи съвременното състояние на продължаващата квалификация на педагогическите специалисти; да се проучат нагласите за продължаващо обучение на учителите по езиковите дисциплини; да се изготви изследователски инструментариум и да се организира експериментална работа; да се разработят обучителни курсове и да се осъществят в система от методически варианти“ и др.(с.12 – 13).

Представените на стр. 13 изследователски методи, използвани в дисертацията (теоретичен анализ на научна литература; педагогическо наблюдение; анкетиране на учители; тестиране; експертни оценки; статистически методи), са адекватно съобразени с обхвата на темата, поставените цели и тяхната реализация.

В първа глава *Лингвометодически аспекти на научни, медийни и официално-делови жанрове* (с.15 – 109) акцент е поставен върху анализа на теоретичните постановки в лингвистичната, психо- и социолингвистичната, методическата литература, базисни за дисертационното изследване. Характеризирани са съдържателно и функционално както процесът на комуникация с оглед на спецификата на устно и писмено общуване (с.17-36), така и особеностите на академичната (с.60 – 86) и масовата (с.87 – 107) комуникация. Особеностите на научните, медийните и официално-деловите жанрове като продукти на речевата комуникация са осмислени в теоретичен и приложен аспект с оглед на възможността им да послужат за разработване на квалификационни програми за обучение на учители по езиковите дисциплини (с. 68-85;95-106). Естествено в този ред на представяне на базисни за разглежданата тематика понятия е отделено съответстващото място и на текста като продукт и средство в процеса на комуникация, централизиращо съдържанието и функциите на езиковото обучение (с. 36- 46).

Росица Пенкова подчертава, че подборът на жанровете е съобразен с текстовете, които учителите създават при изяви в различни научно-практически форуми, а също и при създаване на писмени разработки в различните степени на професионална квалификация. Изводите на авторката за уменията на учителите за участие в делова комуникация са обосновани от констатиращо изследване, проведено с 200 учители от различни населени места, като са използвани методите на наблюдение, тестване, анализиране. Въз основа на обобщените резултати (с. 105-106), като основен извод (с. 107) се очертава необходимостта от развиване на квалификационни форми и разработване на подходящи учебни материали в посока на усъвършенстване на уменията на учителите за участие в делова комуникация. Фундаменталното за съвременната хуманитаристика разбиране за обхвата и структурата на комуникативната компетентност е изследвано от Росица Пенкова не само в онтологичен аспект, но и като концептуализиращо нормативните документи за организация и осъществяване на обучението в съвременното училище.

В синхрон със съвременната културологична ориентация на езиковото обучение е споделяната от авторката постановка, че владенето на език е средство за изява на култура. В контекста на културологичния подход към изследваната проблематика е дискутирано и разбирането за межкултурната комуникация (с.25 – 27).

Изводите от първа глава (с.108-113) са насочени към осмисляне на концептуална рамка за подбиране на методи и техники за усъвършенстване, от една страна, на комуникативните умения на учителите във формите на продължаващо обучение, а, от друга страна, да развият преподавателите „свои критерии за подбор и реализация в потока от информация и въздействия“ (с.109).

Във втора глава *Методическа система за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учителите* (с. 110 – 238) представената методическа система е интерпретирана в контекста на водещите европейски квалификационни практики.

Аргументира се развитието на българската система за продължаващото обучение на педагогическите специалисти в съответствие със стратегията на европейските образователни политики за учене и усъвършенстване на професионалните умения през целия живот в съвременното общество на знанието. Анализирани и обосновани са ролята на международни документи и основополагащи идеи от общите европейски

политики и квалификационни практики за организиране и реформиране на българската система за продължаващото обучение на педагогически специалисти (с.110 – 138).

Професионалната компетентност на Росица Пенкова за ролята на учителя като субект в квалификацията на педагогическите специалисти се изяснява убедително в постановката на проблема в раздел **2.3. Учителите като субект в продължаващото обучение**, в който акцентът е поставен върху ключовата роля на преподавателите за реформиране на образователната система (с.139 – 146). Подчертава се ролята на перманентната квалификация, която е насочена към актуализиране на знанията и към осмисляне на новостите в учебното съдържание. Постановката за обвързаност на качеството на учебно-възпитателния процес с повишаването на квалификацията на учителите е потвърдена с резултати от анкетно проучване, проведено през 2010-2011 г. сред педагогически специалисти в различни по големина населени места (с. 147 – 148). Първите три раздела на втора глава обобщават структурните особености на българската квалификационна система като част от Европейската стратегия за квалификация.

В следващите два раздела на втора глава **2.4. Речевите жанрове в системата на тематичните квалификационни програми** и **2.5. Речевите жанрове като средство за обучение по квалификационни програми за придобиване на ПКС** се представят речевите жанрове като предмет и средство на обучение в два типа курсове – тематични курсове за продължаваща квалификация и курсовете за подготовка за придобиване на ПКС.

Тематичните курсове, основани на взаимодействието между езиковите учебни предмети в средното училище, са предназначени за учители по български език и литература и по чужд език, в синхрон са с представените в новите учебни програми междупредметни връзки (с.153 – 159). Представените тематични квалификационни програми са насочени към създаване на възможности преподавателите да усвоят технология на работа с речеви жанрове в обучението по езиковите дисциплини; да се запознаят теоретически и да овладеят практически методи и техники на обучение, основани на взаимодействието между езиковите дисциплини; да осмислят „спецификата на речевите жанрове като важно средство за развиване у учениците на комуникативни умения и компетентности“ (с. 207). Методическите проекти, представени от Росица Пенкова чрез тематичните

курсове, които включват и приложение на информационно-комуникационните технологии в обучението, са основа за изграждане на модел, който да рационализира съвременната система на обучение на педагогически специалисти.

В трета глава *Ефективност на методиката за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учителите* са представени резултатите от впечатляваща по обхват, съдържателност и продължителност изследователска работа в продължаващото обучение на учителите от 2008 г. до 2017 г. (с. 239 – 353).

Изложението в трета глава илюстрира разработената методика за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учители по езиковите дисциплини. За обработка и анализ на събраните емпирични материали са използвани статистически методи, които дават възможност да се проследи напредъкът и да се отчете статистически значимото различие на резултатите преди осъществяване на квалификационната програма и след обучението (307 – 348). Проведените изследвания помагат да се идентифицират нагласите на учителите за професионален напредък чрез системата за квалификация и да се детайлизират предпочитанията и очакванията им от провежданото обучение.

Приносната характеристика на дисертационното изследване на Росица Пенкова е експлицирана в представената в трета глава методическа система за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учителите по български език и литература и по чужд език, основана на взаимодействието между езиковите дисциплини в училище. Проведената експериментална работа обосновава речевите жанрове като основно средство и предмет на обучение в продължаващата квалификация.

Заклучението (с.354 – 359) обобщава в теоретичен план и на основата на експерименталното проучване методиката за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учителите, като поставя акцент върху „необходимостта в продължаващото обучение на учителите да се работи на комуникативно равнище“ (с. 355).

Направените от авторката наблюдения, изводи и обобщения в дисертационния труд имат подчертана практико-приложна стойност и очертават перспективи пред развитието на системата за квалификация на учителите по езиковите дисциплини, а и на педагогическите специалисти като цяло.

Приложенията (с.378 – 657) демонстрират впечатляваща по обем и съдържателност опитна работа, която убедително подкрепя направените от авторката изводи, обобщения и иновации в методическата система за продължаваща квалификация на учителите по езиковите дисциплини. В същото време илюстрират и специфичното осмисляне на ролята на речевите жанрове за развиване на професионалните компетентности на педагогическите специалисти.

Авторефератът съдържа 59 страници и отразява теоретичните постановки и приложните аспекти на разработваната в дисертационния труд тема; съответства структурно и съдържателно на дисертацията.

По темата на дисертационното изследване Росица Пенкова е реализирала 12 публикации у нас и в чужбина в специализирани научни издания.

Препоръката ми е трудът да бъде публикуван във възможно най-кратък срок, тъй като ще предостави ефективен модел за оптимизиране на системата на продължаваща квалификация на педагогическите специалисти.

В заключение бих искала специално в обобщение да открия **основните приносни аспекти на изследването**, които очертават оригиналния му авторски профил:

- характеризиране на съвременното състояние на продължаващата квалификация на педагогическите специалисти;
- изследване на нагласите за продължаващо обучение на учителите по езиковите дисциплини;
- речевите жанрове като средство за продължаващо обучение на педагогическите специалисти;
- методология за осъществяване на изследвания за продължаващо обучение на учителите по езиковите дисциплини;
- проучване на отношението на учителите от българските училища в чужбина по отношение на формите за дистанционна квалификация;
- анкетните проучвания са проведени с участници, чийто брой е представителен за обосноваване на направените изводи и др.

Темата на **новаторския по идеен замисъл дисертационен проект** очертава перспективи в научно-приложен аспект за усъвършенстване на квалификацията на учителите по езиковите дисциплини.

Гореизложеното дава основание да се направи изводът, че по своята оригиналност, научноприложна стойност и концептуална приносност дисертационното изследване отговаря на условията за придобиване на

научната степен „доктор на науките“. В разработването на проблематиката на дисертационното изследване Росица Пенкова демонстрира научна прецизност, изследователска ерудиция и задълбоченост.

Като имам предвид изброените достойнства на дисертационния труд, който притежава необходимите качества да бъде успешно защитен, изразявам **положителната си оценка** за дисертационното изследване на проф. д-р Росица Александрова Пенкова и предлагам на почитаемото научно жури да ѝ присъди на научна степен „доктор на науките“ **в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на обучението по български език).**

25.07.2018г.

Рецензент:

доц. д-р Фани Бойкова